

# ÇAĞDAŞ GEREKLER AÇISINDAN TÜRK FELSEFESİNİN EYLEM PLANI NE OLMALIDIR?

Güncel Önkal

ODTÜ FEF Felsefe Bölümü

## ÖZET

Türk düşüncesinin birikimi yayıldığı coğrafya açısından zengindir ancak “pasif”tir. Bu zenginliği aktif, kullanılabilir-geliştirilebilir ve günümüz açısından Türk aydınlarını uzun vadeli geçerliliğe sahip sonuçlara götürebilir; en önemlisi de geniş kitlelerce anlaşılabilir hale getirmek gerekmektedir. Sadece felsefede değil geniş ölçekte sosyal bilimler öğrencilerimiz Türk olmanın, Türk kimliğinin ve dünyada hangi noktada durduğumuzun, özel ölçekte birey olarak kendilerinin felsefesini kavrayamadan mezun olup yaşamın pratik amaçlarına prim vermektedirler. Türk dünyasında bir “yaşam modeli” olarak görebileceğimiz felsefenin Türkler tarafından içselleştirilebilmesi çeşitli nedenlerle tamamlanamamıştır. Hatta böylesi bir amaç geri plana itilmiş, kısa vadede işlevsiz görülmeye başlanmıştır.

Türk felsefesi şu temel kavramlar açısından zenginleştirilmek ve bu kavramlardan doğacak sorulara muhtemel alternatif projelerle yanıt aramak durumundadır:

**1.İnsan hakları** kavrayışının Türk dünyasında ne gibi anlamlara karşılık geldiği ve bu kavramın günlük hayatta benimsenmesi için Türk düşüncesine özgün nasıl bir model gerektiği,

**2.Türk kimliğinin** diğer kültürlerle yüzleşme noktasında ne türden üstünlükleri olabilir; Türk kimliğine hangi üstün vasıflar yüklenebilir? Bu özelliklerin çağdaş değerler açısından geçerliliği nedir?

**3.Felsefe bilimi ve felsefe eğitimi** açısından Türk gençliği ne türden atılımlar yapabilir? **Özgün Türk felsefesi** nedir?

**4.Bireyselleşmenin** körüklendiği Batı’nın baskın kültürel dokusu, tamamlanmamış aydınlanma ideali; Türk’ün toplum olma ve devletini sahiplenme güdülerini karşısında ne ölçüde savunulmalıdır? Türk dünyası nasıl bir sentezle yola çıkabilir?

**Anahtar Kelimeler:** 1) Türk felsefesi 2) Kimlik 3) Özgünlük 4) Çağdaş Gereklere 5) Türk Felsefe Eğitimi

## **WHAT SHOULD BE THE STRATEGY OF TURKISH PHILOSOPHY IN RESPECT OF CONTEMPORARY REQUIREMENTS?**

### **ABSTRACT**

Turkish thought is rich in terms of its spread out geography, but it is passive. This wealth of thought should be hold to a new platform that will result in being active, practical and purposeful for the Turkish intellectuals in respect of having prolonged valid arguments and easily being understandable by most of people. Not just in science of philosophy but for all social sciences that are realizing in Turkish World are not giving any idea of where we are situated in the contemporary arena of thoughts as Turks and our uniqueness. In individual respect, our graduates are interested in their practical anxieties more than being a member of Turkish identity. In Turkish World, unfortunately, philosophy as a “life-model” is not akin to us, on the other hand is considered as useless. Turkish philosophy should enhance itself in terms of these themes and should also develop answers to the questions that may source from these themes:

1. The notion of human rights and its reflection in Turkish daily-life.
2. The features of Turkish identity and promoting this unique features in the area of cultural varieties
3. Investigating some attempts of Turkish youth in the subject of Philosophy and concerning their education of philosophy. Answering the question: Is there a unique Turkish philosophy tradition?
4. The synthesis of Turkish philosophers against “western individualization” and its reflections on our ideas.

**Key-Concepts:** 1) Turkish Philosophy 2) Identity 3) Uniqueness 4) Contemporary Requirements 5) Turkish Education in Philosophy

## GİRİŞ

Bu bildiri başlıktan anlaşılacağı gibi iki ana temanın hesabının hem kendi başlarına hem de birbirleri ile karşılaşmalarından doğan ilişkiden hareketle irdelenmesi denemesidir. Konunun, konuyu ele alan herkesçe kabul edilebileceği gibi öznel bir yanı da vardır. Yani, ben “çağdaş gerekleri” çoğunlukça kabul edilen belli temalar olarak ele alabilirken, “Türk felsefesi” adı verilebilecek çalışmalarda neyi ve kimleri kastettiğimi aynı derecede net olarak saptayamıyorum. Bu *saptayamayış* bile Türk felsefesi birikiminin henüz kurumsallaşmadığının sorular ve düşünceler bazında ön kabulüdür. O halde bizim Türk felsefecileri olarak yapmamız gereken bir şey var: Türk felsefesi olabileceğini, şu an ki Türk felsefe öğretim elemanlarının ve bazı aydınların bilimsel anlamda felsefe yaptığını yayınlarla uluslararası platformlarda tekrar tekrar dile getirmek. Ancak benim buradaki “eylem planı” ya da strateji adını vererek dikkat çekmek istediğim, bir tavır değişikliği ihtiyacıdır. Bu tavır değişikliği, başka deyişle silkinme dört ilkeyi olmazsa olmaz koşul olarak ele almalıdır ki yerinde ve amaçlı bir değişimi ve gelişimi haketsin. Bunlar şunlardır: İnsan hakları tartışmalarının felsefi alt yapısını içselleştirmek, Türk olmanın çağdaş değerlerle örülü bir kimlikler arenasında ne türden özelliklerle farklılaştığını ve yeganelik arz ettiğini özümsemek, felsefe-bilim açısından eğitimimizi ve gençlerden beklentilerimizi ele almak, Türk dünyasındaki devletçiliğin, bireyselleşme karşısında avantajlı olup olamayacağını açıklığa kavuşturmak.

## Zengin Birikim, Pasif Gerçekleşme

Şurası açıktır ki Türk dünyası dünya üzerindeki medeniyetlerin en eskilerinden, en köklülerinden, en zenginlerinden biri. Bu kadar geniş coğrafyaya yayılı ırkımızın bir diğer özelliği sentez kuran yapısıdır.

Sentez kurabilmek çok az kültürde olabilecek bir özelliktir. Bir kültür kendi içinde o kültürün taşıyıcıları olan bireylerin kolektivizmden doğan ortak toplumsal tavrın özgünlüğünü, ki buna bir anlamda kültürel bilgelik ve yaşam çerçevesi de diyebiliriz, diğer kültürlerde henüz gelişmemiş değerleri önceden yaşamına geçirmesi ile elde eder. Değer buluşu ve kökleşmiş değer içselliği kültürdeki zengin birikimin koşullarından biridir. Bu anlamda Türk kültüründe zengin bir birikim ve aktarım geleneği olduğunu yadsıyamayız.

Bilimsel anlamdaki gelenekler ise kültürel geleneklerden farklı olarak kolektivite içermez. Toplumun yapısı, siyasal işleyiş ve sosyo-ekonomik etkenleri gözönüne alabiliriz, ancak bilim adamı mantığı toplumsal mantıktan farklı çalışır. Bilim adamı, ki burada felsefe çalışmalarını düşünelim, kendi kültürünü düşünmekten önce o bilimin oluşmuş geleneğini inceler. Buradan edinilen perspektif kendi kültürel perspektifiniz ile etkileşime girerse ideal bir durumla karşılaşırız. Ancak bu aşamaya geçmek o kadar zordur ki. Çünkü sizin bilim alanınızı oluşturmuş ve kökleşmiş “başka” bir kültürel yapının tartışmalarındaki doyuruculuk, yeni arayışları ve “ben bunlara farklı ne katabilirim?” sorunuza yer bırakmayacak ölçüde etkili ve doyurucu olabilir. Çağdaş gerekler dediğimiz noktaya işte bu anlamda geliyoruz.

Son yüzyılın inşa ettiği kültürel karşılaşmalar platformunun felsefesi bize özgünlük ve bireysel-kültürel katkılarda rekabet nosyonunu zorunlu kılmıştır. Bir Türk felsefecisi sadece felsefenin düşünsel geleneğini aktararak pasif aktarıcı olduğu zaman ne kazanacaktır? Pek bir şey kazanamayacaktır.

“Bugünden yarına felsefeye yalnızca geçmişten üretilenlere dayanarak bakış sağlanabileceğini savunmak, türlü sakıncaları birlikte sürükleyen bir tutum” olacaktır. (Uygur, 2002, s.69) Bu belirlemesi ile Nermi Uygur düşünce temellerini etkileyen üç temel yanlışı şöyle açıklamaktadır: “Birincisi ulusal geçmişte değerli bir felsefe gömüsü yattığı düşüncesi, ikincisi ulusal geçmişteki felsefenin bugüne ve yarına yeterli olduğu düşüncesi, sonuncusu ise geçmişteki felsefenin olduğu gibi hiçbir zorluk çıkarmayacak şekilde verimlendirilmeye hazır olduğu varsayımı...”(Uygur, 2002, s.68). Bu noktaları yorumlayarak zengin birikimin neden pasif kaldığını açıklayabileceğimi düşünüyorum.

Şöyle ki, geçmişin değerleri, her değer sinsilesinde olduğu gibi, tüm yeni durumlar için genel-geçerlilik arz edemez. Geçmişte değerli bir gömü olarak felsefi birikimin temelleri atıldığını söyleyebiliriz ancak buradan ileri gidemeyiz. **Felsefe Serüvenimiz**'i ele alan Rahmi Karakuş'un incelemesinin sonuç cümlelerinde ele aldığı gibi: “Felsefe alanında çalışmış aydınlarımızın felsefeye olan ilgileri daha ziyade *kendi problemleri* neticesinde başlamış ya da sahip olduğu dünya görüşünün *savunmasını* yapmak için felsefe birikimi ile ilişki kurmak ihtiyacından kaynaklanmıştır.” (Karakuş, 1995, ss.300-301) İşte bu anlamda geçmişte yapılmış olanlar, olduğu gibi “verimlendirilme”ye pek de açık gözükmemektedir. Verimli kılmak, günümüz felsefe platformundaki tartışmalarda Türk düşünürlerinin *yeni* ya da *sistemli* bir çıkış yapabileceğini öngörmek

demektir. Böyle bir öngörümüz var mıdır? Sahip çıkmak ile sahip çıkılan düşünceleri geliştirmek arasında bir fark bulunmaktadır. Zengin birikimi yeterli saymak baştan bir yanılgı olacaktır. Diğer yandan zengin birikime ait çalışmalar da ne yazık ki teşvik edilmemektedir. Bu çalışmalardan şaşırtıcı sonuçlar çıkabileceğini yadsımak da yanlış bir tavrımızdır şüphesiz.

Türk Dünyasının, iki farklı kültürün, doğu ve batı düşüncesinin kesişim noktasında, pek çok yeni anlayışa imza atabileceği umudunu taşıyorum. Felsefe için kabul ettiğimiz karşılık nedir? Bunu belki sorgulamalıyız. Felsefe yukarıda bahsettiğimiz kültürel dokudan ya da toplumsal bilgelik şemasından daha fazla bir şeydir. Bizim dünya görüşümüzü ya da anlam sistematığımızı temellendirmekten daha yüksek bir amaç taşımaktadır. Felsefe biliminin arkasında yer alan ve Yunan Antikitesine dayalı bu geleneğe yabancı kalmamak, onu kendi içinde anlamak daha sonra kendi kültürel ve düşünsel birikimimizin süzgecinden geçirerek yeni sonuçlar elde edebilmek için tartışmak en çıkar yol gibi gözükmektedir. Burada önyargıları, ideolojileri bir kenara atmak durumunda olmak gerekir. Felsefe bunu emretmektedir: Özcü tutumlardan kaçınmak! (Çotuksöken, 2003, s.81) Felsefenin kültüre katabilecekleri ile kültürün özgün felsefe çalışmalarına katabilecekleri arasındaki bağlantıda başka aracı özcü tutumlar, mutlak değerler ve önkabullere yer olmamalıdır. Örneğin, Türk felsefi düşünce geleneğinde dini temellendirmek gibi bir kaygının bazen alttan alta bazen açıkça yer aldığını hatta onun yerine geçebileceği anlayışını görüyoruz. (Karakuş, 1995, s.301) Bu türden bağlamlar felsefe çalışmalarını pasif ve bireysel alanlara hapseder. Artık günümüzde bilim arenasında kendi kültürünüzü nasıl temellendirdiğiniz değil hızla geçip giden, adeta koşan tartışmaların içinde yer alıp almadığınız ve bu yer alışı durumunda objektif olarak özgün düşünceler ortaya koyup koymadığınıza bakılmaktadır. Pasif gerçekleşme hiç gerçekleşmemeden daha iyidir. Ancak gerçekleştirilmesi gerekenler çağdaş gereklere uygun olursa aktif olabilir. Bu aktivite de felsefi eğitimin çağdaş normlara ve bireyi temele alan yaklaşımı ile gerçekleşebilir.

### **Çağdaş Gereklere Karşısında Felsefe Eğitimimizin Bazı Çıkmazları**

Düşüncenin atıl kalmasındaki en önemli etken ilkece düşüncenin çağdaş gidişata uygun olmayışıdır. Bu geri kalış da birebir eğitim düzeni ile bağlantılıdır. Felsefe eğitimimizin

eksiklerinin belli başlı neler olduğunu düşünelim: Kurumsallaşmanın henüz gerisinde olmamız. Çoğu felsefe bölümümüz belli gelenekler daha doğrusu kıta felsefesi, analitik felsefe gibi şablonlara bağlı ders programları oluştururken bunun dışında kalan çalışmaları felsefe olarak nitelemekten imtina etmektedir. Üç saatlik sınavda bir yerlerde okumak hevesinde olan gençler tercihlerini bölümlerin neler okuttuğu bazında zaten belirlemediğinden, felsefe adı altındaki bir bölümden başka diğerine bambaşka felsefe mezunları verilmektedir. Şahit olunmuştur ki iki farklı üniversitenin felsefe bölümlerinden mezun öğrenciler birbirleri ile felsefe tartışamayacak kadar kendi içinde kapalıdır. Diğer yandan felsefe öğretim tarzımız ezber ve felsefe tarihinin belli bölümlerinin filozoflara duyulan hayranlık ile özdeş kılınması ile verilmektedir. Hoca hangi filozofu seviyorsa öğrencisi de onu sevecektir! Bu bir anlamda felsefe eğitimi açısından doğal gözüktense de alternatif ders seçme imkanı olmayan öğrenciler için zorunlu-seçmeli felsefe dersleri demektir. Bu dersler de öğrencinin yaratıcı olması da pek arzu edilmez. Yaratıcılık kültürümüzde iyi karşılanmaz, rahatsız edici bulunur. Çünkü yaratıcı fikirlerin aynı derecede tartışmaya ve yeni düşünmelere açık olmayan, bunlardan akademik bürokrasinin ağırlığı altında ezilmiş hocalara ek bir yük getirdiği aşikardır. Gençlerimize verdiğimiz felsefe eğitiminde analiz, yorumlama gibi özellikler de ikinci plana itilmektedir.

Bu mevcut durumda, felsefe öğrencileri felsefenin taşıyıcısı değil yükü altında ezilen felsefe işçileri olarak kalmaktadır. Oysa ki felsefe eğitimi bireyin birey olma eğitimi, yeni ufuklar kazanması eğitimidir. Sadece felsefe bölümlerinde değil özellikle yükseköğretimin her alanında felsefe temelli bir eğitim çok yararlı olabilir. Bir sıçrama ve düşünce dinamizmi katabilmektedir. Bir mühendis sadece hesapların tutarlılığından çok yapacağı işin etik boyutunu düşünmeden mezun olmamalıdır. Tıp mezunu bir doktor adayının işi ilaç yazmak değil, hastasını makine değil insan olarak karşılayıp ona göre davranmak değil midir?

Çoğaltılabilecek tüm bu örneklerden şu sonuca varmak istiyorum ki, hayatımızı adı altında idame ettirdiğimiz mesleklerimizde sadece iş değil bir insani ilişki biçimi olarak bakma olgunluğu henüz bizde gelişmemiştir. Kültürel öğelerimiz daha iyisine müsait olmasına hatta bunu teşvik etmesine rağmen neden toplum içindeki rol ve statülerimiz şiddet aracına, gösterişe sürüklenmektedir?

Bu soruların yanıtlarında felsefe eğitiminin ve genel anlamda eğitim sisteminin yetersizliğini ve yanlış yapılandırıldığını görmek zor değil. O zaman Türk felsefesi ve felsefeci adayları için bir eylem planına ihtiyacımız var.

### **Türk Felsefesi Eylem Planının 4 Temel İlkesi Ne Olmalı?**

Türk felsefesi şu temel kavramlar açısından zenginleştirilmesi ve bu kavramlardan doğacak sorulara muhtemel alternatif projelerle yanıt araması durumundadır. Bu dört noktaya verilebilecek yanıtlar çağdaş gerekler karşısındaki duruşumuzu da aydınlatacaktır:

1) İnsan hakları kavrayışı açısından: İnsan hakları düşüncesi gündelik hayatımızın içinde gelişmişlik kriteri olarak durmaktadır. (So, 1995). Bundan kaçış yoktur. İnsan haklarını olabildiğince geniş ölçekte gerçekleştirebilme yeteneğine göre devletlerin sıraya konulduğu global düzende bunu yadsımak, buna karşı tavır almak çağdaş gerekleri yadsımak demektir. İnsan haklarını görmezden gelen, ciddiye almayan ve ezen devletlere karşı uluslararası işbirliği çerçevesinde denetim mekanizmaları devreye girmekte ve bu devletler evrensel düzlemde yalnızlığa terk edilmektedir. (Çeçen, 1995) Felsefi temelleri açısından kendi içinde çok tartışılacak noktaları olduğunu da kabul edebiliriz kuşkusuz, ancak felsefe çalışmalarımız insan hakları gerçeğini içermek durumundadır. Türk dünyası olarak Dünya’da insan hakları gelişimine olumlu yönlerden katkıda bulunacak ve kendi kültürümüzde pratiğini yaptığımız ilkeler geliştiremez miyiz? Evrensel misafirperverlikten bahseden Kant’ı biz daha iyi anlayamaz mıyız? Anlamak ve aktarmaktan başka neler yapabiliriz?

2) Türk kimliğinin diğer kültürlerle yüzleşme noktasındaki durumu açısından: Kimlik sorunu insan hakları meselesi gibi uluslararası çalışma boyutunun yanı sıra felsefi bir boyut da kazanmıştır. Bu boyutu yakalayamazsak tartışmaların geresinde kalınacaktır. Kimlik sorunu kendi başına belli kimliklerin varlığını bir şekilde sürdürmesinin meşrulaştırılması olmaktan çıkmıştır. Artık sorun kimliklerin yüzleşmesi diyebileceğimiz kültürel karşılaşmalardaki varoluş sorunudur. Türk kimliği zenginliği ile kendini ifade etmelidir. Bu ifade ediş geçerlilik ve üstünlük iddiasından çok diğer kimlikler ile etkileşimde kendiliğini koruyabilmek ama kendini geliştirebilmek açıklığı demektir. Açıklık getirmemiz gereken diğer nokta küreselleşme hesapları içinde Türk

kültürü ve kimliğinin hangi noktalarda en iyi şekilde ifade edilebileceğidir. Felsefe çalışmaları bu yolda avantaj sağlayacaktır. Düşünsel zemini ve derinliği iyi temellendirilmiş ve kurumsallaşmış bir kültürel kimliğin kaybolmamasını diğer kimlikler de kendilerine çeki düzen vermek açısından isteyecektir. Batı düşüncesinin kendisini daha iyi tanımak adına dışarıdan bakışlara nasıl önem vardığını hatırlayalım ve Türkoloji çalışmalarının bu anlamda sunabileceği potansiyeli teşvik edelim.

3) Türk felsefesinin kurumsallaşması açısından: Özgünlük kolay yakalanamayacak bir şey olduğunu baştan kabul ediyoruz. Ancak Türk düşüncesinin konuşmanın başında dile getirilen zengin birikimini aktif hale getirmek çok önemlidir. Özgün felsefe düşüncemiz insanı ele alışımızın özgünlüğü ile sıkı sıkıya bağlıdır. İnsanı insan yapan değerler gibi milletleri özel yapan değerler de vardır demek yanlış olmaz. Bu özel değerler nelerdir? Bunları sistemli şekilde ve objektif olarak temellendirebiliyor muyuz?

4) Bireyselleşme salgını karşısında çözümler bulabilme açısından: Bauman'ın bir saptamasını hatırlayalım birlikte: “Birey merkeze yerleştirilmiş ancak ulaşmak istediği ve daha yerleşebileceği yerler her ne ise onlar da hızla eritilmiştir.” (Bauman, 2000, s.180) Hızlı bir eriyiş söz konusudur gerçekten de. Özellikle kişisel ilişkilerin mekanikleştiği ve kişilerin kendi egolarını kayıtsız şartsız yaşam merkezleri saymaları sonucu *ruhsuzlaşan* toplumlar Doğu mistisizminde şifa aramaktadırlar.

Türk kültürü açısından sanırım şöyle bir saptama yapabiliriz: Bizde bireyselleşme sınırlıdır. Bireyin kendi içine kapanması arzu edilmediği gibi, kendine ne kadar merkeze yerleştirirse yerleştirsin sosyal samimiyet kendisini derinden hissettirir. Bireyselleşmenin salgın halinde fazlasıyla baskın hale gelmesi Batıcıl düşüncenin öngöremediği bir çok ahlaksal sorunlara yol açtı. Türk düşüncesindeki hangi motifler bu sonuçları önlemeye katkıda bulunabilir. Eylem planımızın son ayağını bu düşünce oluşturabilir.

Kısaca toparlarsak, Türk felsefesinin, Türk dünyasında felsefenin kendisini çağdaş gerekler açısından revize etmesi için baskın olan bu dört öge ile hesaplaşması ve çözüm planları üretmesi gerekecektir. Ancak bu gereklilik sadece biz felsefecilerin veya geniş ölçekte sosyal bilimcilerin inisiyatifinde gerçekleşemez. Ekonomik anlamda bu çalışmanın değerli olduğunun kabul edilmesi ve bürokratik anlamda desteklenmesi gerekmektedir. Diğer yandan kültürün taşıyıcısı toplum fertleri tarafından sahiplenmesi şartı doğacaktır. Toplumsal olarak bu düşünsel boyutun derinliğinin önemini

benimsetemezsek eylem planımız da sönük ve kağıt üzerinde kalmaya mahkum olur.

## **SONUÇ**

Çağdaş gerekler biz istesek de istemesek de kapımızı çalmakta ve bizim onlar üzerindeki yorumlarımızı sormaktadır. Eğer bu gerekler karşısında yapacaklarımız ve bunlara karşı bir duruşumuz yoksa evrensel platformda söz sahibi olmaktan çok uzaktayız demektir.

Diğer yandan bizi biz yapan her ne ise “biz böyleyiz” özgüveni pek bir şey ifade etmemekte bize ait olanın diğerlerinde uyandırdığı etkileri kendi üzerimize katlana bir düşünce ile tekrar tekrar gözden geçirmeliyiz. Bu türden bir düşünce ancak felsefemizin olması ile mümkündür. Felsefe daha önce olmadığı kadar önemli görevleri üstlenmeye gebedir. Bu saf bir iyimserlikten çok bir realite olarak kendini içten içe hissettirmektedir. Felsefesiz toplumlar kaybolup gidecektir. Söz sahibi olmak da kurumsallaşmanın çağdaş demokratik ve insani değerlerle donatılması ile sağlanabilecektir.

Unutulmaya yüz tutan kültürlerden olmak istemiyorsak Türk kültürünün ve kimliğinin felsefi analizi daha geniş ve interdisipliner projelerle ele alınmalıdır. Dünyanın baskın gidişatının gerisinde kalmamak adına bu motivasyonu sadece toplumsal ve devletler gibi idari düzeyde değil bireysel anlamda da içimizde hissetmeliyiz. Eğitim modellerimizi, özneyi yaratıcı düşünceye, kendi yaşamının sorumluluğunu taşımaya ve kendini gerçekleştirirken içinde yaşadığı topluma da değer katabilme yetilerini geliştirmeye teşvik etmeliyiz.

Türk dünyasında felsefenin bir çalışma alanı ve dinamik söylem parkuru olarak çok başarılı olabileceğini görmek bir hayal değildir, çünkü bu dünya Dünya üzerine çok şey söyleyebilecek bilgelik potansiyeline haizdir. Bilgi toplumu olmaya geçiş aşamamız henüz tamamlanmamıştır ancak özellikle üniversiteler bu türden bir misyonu, daha iyi için değerler üretimini sırtlanmalıdır. Bu ödev bir varoluş sorunu haline gelmiştir.

## KAYNAKLAR

- Bauman, Z. (2005) Bireyselleşmiş Toplum, Yavuz Alogan (Çev), Ayrıntı, İstanbul.
- Çeçen, A. (1995) İnsan Hakları, Gündoğan Yay., Ankara.
- Çotuksöken, B. (2003) “Felsefe Açısından Eğitim ve Kültür Kavramları”, Felsefe Söyleşileri I-II, Betül Çotuksöken (Haz), Maltepe Üni. Yay., İstanbul, ss.77.-82.
- Çüçen, A. K. (1997) “Tanzimat’tan Cumhuriyete Eğitim ve İnsan Anlayışlarının Felsefi Temelleri”, Halil Rahman Açar (ed.) ,Türkiye 2. Eğitim Felsefesi Kongresi (23-26 Ekim 1996) Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Kongresi Kitabı, Van, ss. 61-73.
- İrzık G. (2002) “Bilgi Toplumu Mu Enformasyon Toplumu mu? Analitik-Eleştirel bir Yaklaşım”, İlhan Tekeli, S.Çetin Özoğlu vd. (ed), Bilgi Toplumuna Giriş, TUBA Yay., ss. 53-63.
- Karakuş, R. (1996) Felsefe Serüvenimiz, Seyran, İstanbul.
- So, H.Y. (1995) “Negativistic Conception of Human Rights”, Ioanna Kuçuradi (ed), The Idea and The Documents Of Human Rights, ss. 37-45, TFK Yay., Ankara.
- Uygur, N. (2002) Türk Felsefesinin Boyutları, YKY, İstanbul.